

Bajitoassi – vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat

Sisdoallu

Bajitoassi – vuoddoohpahusa árvvut ja prinsihpat	0
Sisdoallu.....	1
Bajitoasi birra.....	2
Oahpahusa ulbmil	4
1. Oahpahusa árvovuodđu	5
1.1 Olmmošárvu.....	5
1.2 Identitehta ja kultuvrralaš girjáivuohta	6
1.3 Kritihkalaš jurddašeapmi ja ehtalaš diđolašvuohta.....	7
1.4 Hutkanillu, beroštupmi ja suokkardanhuovva.....	7
1.5 Luondduákten ja birasdiđolašvuohta	8
1.6 Demokratiija ja mielváikkuheapmi	9
2. Oahppama prinsihpat, ovdáneapmi ja oahppahábmen.....	9
2.1 Sosiála oahppan ja ovdáneapmi	10
2.2 Gealbu fágain	11
2.3 Vuodđogálggat	11
2.4 Oahppat oahppat.....	12
2.5 Fágaidrasttideaddji fáttát	12
2.5.1 Álbmotdearvvašvuohta ja eallimis birget	13
2.5.2 Demokratiija ja mielborgárvuoha	13
2.5.3 Guoddevaš ovdáneapmi.....	14
3. Skuvlla praksisa prinsihpat	14
3.1 Fátmmasteaddji oahppanbiras	14
3.2 Oahpaheapmi ja heivehuvvon oahpahus	15
3.3 Ovttasbargu ruovttu ja skuvlla gaskka.....	16
3.4 Oahpahus oahppofitnodagas ja bargoeallimis.....	17
3.5 Profešuvdnasearvevuohta ja skuvlaovdáneapmi	17

Bajitoasi birra

Bajitoassi – vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat lea oassi oahppoplánabuktosis, ja dat lea mearriduvvon gonagaslaš resolušuvvna bokte čakčamánu 1. beaivvi 2017 oahpahuslága § 1-5 mielde.

Bajitoassi gusto vuodđooahpahussii Norggas. Vuodđooahpahus sisttisdoallá vuodđoskuvlla ja joatkkaoahpahusa, ja nu fáttmasta oahpahusa maid mánát ja nuorat ožžot vuosttaš luohká rájes mánáidceahkis studerenráhkanahhti oahppoprográmmaid ja fidnofágalaš oahppoprográmmaid rádjái joatkkaoahpahas, gos oasit oahpahasas dáhpáhuvvet fitnodagas ja bargoeallimis.

Oahppoplánabuktosa bajitoassi čilge čiekŋaleappot oahpahuslága ulbmilparagráfa ja vuodđooahpahusa váldoprinsihpaid árvovuodu. Dat sisttisdoallá dán álggahusa, ulbmilparagráfa bájuhusa ja golbma kapihtala: 1. Oahpahusa árvovuodu, 2. Oahpahusa prinsihpat, ovdáneapmi ja oahppahábmen ja 3. Skuvlla praksisa prinsihpat. Fágaid oahppoplánain válddahuvvojit fágaid sisdoallu ja mihttomearit. Bajitoassi mearrida man guvlui oahpahus fágain galgá leat, ja buot fágat leat mielde duohtandahkat oahpahusa govda ulbmila. Olles oahppoplánabuvttus lea oahpahusa vuoddu, ja dat iešguđet oasit gullet oktii ja fertejit geavahuvvot ovtas.

Oahppoplánabuktosa bajitoassi válddaha vuodđooainnu mii galgá báidnit pedagogalaš praksisa olles vuodđooahpahas. Dat galgá maid leat vuodđun ruovttu ja skuvlla ovtasbargui. Bajitoassi čielggasmahtá skuvlla ja oahppofitnodaga ovddasvástádusa oahppahábmemis ja buot vuodđooahpahusa oassálastiid gealbbu ovdánahttimis. Buohkat geat barget vuodđooahpahas, geatnegahttojit diktit dán vuodđooainnu báidnit oahpahusa plánema, čađaheami ja ovdánahttima.

Bajitoasi váldoulbmiljoavku leat buohkat geain lea oahpahasovddasvástádus: oahpaheaddjit, bagadallit, veahkkebargit, skuvlajođiheaddjit, skuvlaeaiggádat, eará virgejoavkkut skuvllas ja oahppofitnodagain. Bajitoassi guoská ohppiid, fidnoohppiid, oahppokandidáhtaid ja rávis oassálastiid oahpahussii vuodđoskuvllas, joatkkaskuvllas, oahpus fitnodagas ja rávesolbmuidoahpahas. Bajitoasis geavahit doahpágiid “oahppi”, “oahpaheaddji” ja “skuvla” buohkaid birra geat oassálastet oahpahas, buot bargit, buot skuvllat ja buot oahppofitnodagat. Oahpaheaddjioahpuin galgá oahpahusláhka ja vuodđooahpahusa gustojeaddji oahppoplánabuvttus leat vuodđun, dás maid bajitoassi.

Bajitoassi lea láhkaásahus ovtas eará osiiguin oahppoplánabuktosis, ja dan ferte lohkat oahpahuslága ja eará relevánta njuolggadusaid ektui mat gustojit oahpahussii skuvllas ja oahppofitnodagas. Ovdamearkka dihte ferte geahččat heivehuvvon oahpahusa válddaheami goalmát kapihttalas heivehuvvon oahpahusa ja earenoamášoahpaheami njuolggadusaid, oahppiárvoštallama, oahpaheami organiserema ja vánhenoavttasbarggu ektui.

Skuvla ja oahppofitnodat leat seammaárvosaš oahppanarenat. Oahpahus dáin arenain lágiduvvo seamma árvovuodu ja seamma prinsihpaid mielde, muhto ferte vuhtiiváldit ahte bargoeallima oahpahas leat muhtin gáibádusat ja rámmat mat leat earálaganat go skuvlla oahpahas. Oahppofitnodagain lea, nugo skuvllas, ovddasvástádus das ahte oahpahus mii addojuvvo, lea oahpahuslága ja oahppoplánabuktosa mielde.

Golmmaoasehasovttasbarggus lea guhkes árbevierru ovdánahttit oktii ráđiid fága- ja fidnooahpahusa.

Sápmelaččain Norggas lea álgoálbmotstáhtus ILO-konvenšuvnna mielde. Vuodđoláhka mearrida ahte stáhta galgá láchit dili nu ahte sápmelaččat sáhttet sihkkarastit ja ovdánahttit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima, juoga mii čuovvoluvvo oahpahuslágas. Bajitoassi gusto maid sámi skuvlii. Namahus “sámi skuvla” geavahuvvo oahpahusa birra mii čuovvu sámi parallealla seammaárvosaš oahppoplánabuktosa. Sámi oahppoplánabuvttus gusto dain suohkaniin mat leat mielde sámegeielaid hálddašanguovllus. Seamma oahppaplánabuvttus gusto ohppiide geain riikkas muđui lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa *sámegillii*. Oahppit muđui riikkas, geain lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa *sámegielas*, galget čuovvut sámi oahppoplánabuktosa sámegeielfágas. Skuvllas lea ovddasvástádus das ahte dát vuoigatvuođat ollašuvvet.

Oahpahusa ulbmil

Oahpahaslága ulbmilparagráfa čuodjá ná:

Oahpahus skuvllas ja oahppofitnodagas galgá, gulahallamiin ja oktii ráđiid ruovttuin, rahpat uvssaid máilmmi ja boahhte áiggi guvlui ja addit ohppiide ja fidnoohppiide historjjálaš ja kultuvrralaš ipmárdusa ja čanastaga.

Oahpahus galgá vuodđuduvvot risttalaš ja humanisttalaš árbbi ja árbevieruid vuodđoárvvuid ala, nu go olmmošárvvu ja luonddu ákten, vuoignafriiddjavuohta, ráhkisvuohta lagamužžii, ándagassiiaddojupmi, dásseárvu ja solidaritehta, árvvut mat albmanahttojuvvojit maiddá iesguđet oskkoldagain ja eallinoainnuin ja mat leat vuodđuduvvon olmmošvuoigatvuođaide.

Oahpahus galgá váikkuhit dasa ahte lasihit dieđu ja ipmárdusa našunála kulturárbbi ja min oktasaš riikkaidgaskasaš kulturárbevieruid birra.

Oahpahus galgá addit ipmárdusa kultuvrralaš girjáivuođa birra ja čájehit áktejumi juohkehačča jáhkku. Oahpahus galgá ovddidit demokratiija, dásseárvvu ja dieđalaš jurddašanvuogi.

Oahppit ja fidnooahppit galget ovdánahttit máhtu, čehppodaga ja miellaguottuid vai birgejit eallimis ja sáhttet oassálastit bargguin ja searvevuodain servodagas. Sii galget beassat ovdánahttit hutkanilu, beroštumi ja suokkardanhálu.

Oahppit ja fidnooahppit galget oahppat jurddašit kritihkalaččat ja meannudit ehtalaččat ja birasdiđolaččat. Sis galgá leat mielovddasvástáduš ja riekti mielváikkuheapmái.

Skuvla ja oahppofitnodat galgá váldit vuostá ohppiid ja fidnoohppiid luohttámušain, áktemiin ja gáibádusaiguin ja addit sidjiide hástalusaid mat ovddidit oahppahábmema ja oahppanhálu. Buotlágan vealaheami galgá vuosttildit.

(Oahpahaslága § 1-1)

1. Oahpahusa árvovuodđu

Skuvla galgá doaimmahit iežas praksisa oahpahuslága ulbmilparagráfa árvvuid mielde.

Ulbmilparagráfa albmanahtta árvvuid mat čohkkejit Norgga servodahkan. Árvvut leat vuodđun min demokratiijai ja galget leat veahkkin midjiide eallit, oahppat ja bargat ovttas dálá moalkás áiggis ja amas boahpteáiggis. Oktasaš árvvuid vuodđun leat kristtalaš ja humanisttalaš árvvut ja árbevierut. Dat albmanahttojit maiddá iešguđet oskkoldagain ja eallinoainnuin, ja dat leat čadnon olmmošvuoigatvuođaide.

Dát árvvut leat geađejuolgin skuvlla doaimmaide. Daid ferte váldit mielde máhttogaskkusteamis ja miellaguoddo- ja gealboovdánahttimis, nu ahte dain lea mearkašupmi juohke ovttaskas oahppái skuvlasearvevuođas. Árvvut galget báidnit skuvlla ja oahpaheddjiid doaimma ohppiid ja ruovttuid ektui. Mii oahppái lea buoremus, galgá álo leat vuodđodeasta. Vuostálasvuođat iešguđet joavkkuid beroštumiid ja oainnuid gaskkas lea juoga mii álo lea. Oahpaheaddjit fertejit danne geavahit iežaset profeseunealla árvvošteami nu ahte ovttaskas olmmoš áimmahuššojuvvo buoremus lági mielde searvevuođas.

Sámi skuvla galgá lámčit dili nu ahte oahppit ožžot oahpahusa mas sámi árvvut ja sámeigiella, sámi kultuvra ja servodateallin lea vuodđun. Ulbmilparagráfa árvvut leat maid sámi árvvut ja gustojit sámi skuvllas. Sámi skuvllas lea deatalaš ahte lea buotsámi perspektiiva ja álgoálbmotperspektiiva, ja deattuhit materiála ja vuoiŋgalaš kulturárbbi nugo árbevirolaš máhtu, duoji ja sohka- ja bearašgaskavuodaid.

1.1 Olmmošárvu

Skuvla galgá fuolahit ahte olmmošárvu ja árvvut mat dorjot dan, biddjojit oahpahusa ja olles doaimma vuodđun.

Ulbmilparagráfa hukse olmmošárvvu loavkitmeahttunvuođa ala ja ahte buot olbmot leat seammaárvosaččat, beroškeahhtá mii muđui earuha min. Go oahpaheaddjit atnet fuola ohppiin ja oidnet ovttaskas oahppi, dohkkehuvvo olmmošárvu skuvlla ja servodaga vuodđoárvun.

Olmmošvuoigatvuođaid vuodđun lea olmmošárvu, ja lea deatalaš oassi riektestáhta geađejuolggis. Vuodđun leat universála árvvut mat gusket buohkaide, beroškeahhtá geat sii leat, gos sii leat eret, ja gos sii leat. Mánáidkonvenšuvdna lea oassi olmmošvuoigatvuođain ja addá mánáide ja nuoraide erenoamáš suodjalusa. Oahpahuš ferte leat olmmošvuoigatvuođaid mielde, seammás galget oahppit háhkat máhtu olmmošvuoigatvuođaid birra.

Seammaárvosašvuohta ja dásseárvu leat árvvut maid ovddas leat dorrón historjjá čađa, ja mat ain fertejit fuolahuvvot ja nannejuvvot. Skuvla galgá gaskkustit máhtu ja ovddidit miellaguottuid mat sihkkarastet dáid árvvuid. Buot oahppit galget meannuduvvot seammaárvosaččat, ja ii oktage oahppi galgga vásihit vealaheami. Ohppiin galget maid leat seammaárvosaš vejolašvuođat nu ahte sáhttet válljet iešheanaláččat. Skuvla galgá vuhtiiváldit ohppiid girjáivuoda ja lámčit dili dasa ahte buohkat muosáhit gullevašvuođa skuvlii ja servodahkii. Mii sáhttit buohkat muosáhit

ahte mii sierranit ja dovdat iežamet earaláganin. Dan dihte leat mii sorjavaččat das ahte earalágánvuodát dohkkehuvvojit ja árvvusadnojit.

Olbmot leat hearckit ja meaddugasat. Ándagassii addojupmi, ráhkisvuohta lagamužžii ja solidaritehta leat dárbbaslaččat vai olbmot šaddet ja ahtanuššet. Ovttaskas olbmo persovnnalaš jáhku ja oamedovddu ferte váldit duođalaččat, vai buohkat sáhttet jurddašit, oskut ja cealkit friddja. Oahppit galget ieža leat mielde fuolaheame olmmošárvvu ja smiehttat movt sii sáhttet eastadit olmmošárvvu loavkašuttima.

1.2 Identitehta ja kultuvrralaš girjáivuohta

Skuvla galgá addit ohppiide historjjálaš ja kultuvrralaš ipmárdusa ja čanastumi, ja galgá veahkehit ahte juohke oahppi sáhttá fuolahit ja ovdánahttit iežas identitehta fátmasteaddji ja girjás searvevuodas.

Ipmárdus iežamet historjjás ja kultuvrras lea deatalaš ohppiid identitehta ovdáneapmái ja duddjo gullevašvuoda servodahkii. Oahppit galget oahppat dovdat árvvuid ja árbevieruid mat veahkehit čohkket riikka álbmoga. Kristtalaš ja humanisttalaš árvu ja árbevierru lea deatalaš oassi riikka oppalaš kulturárbbis, ja das lea leamaš deatalaš rolla demokratiija ovdáneamis. Sámi kulturárbi lea oassi kulturárbbis Norggas. Min oktasaš kulturárbi lea ovdánahtton historjjá čađa ja dan galget dálá ja boahttevaš buolvvat hálddašit.

Oktasaš referánsarámmat leat deatalaččat ovttaskas olbmo servodatgullevašvuhtii. Dát duddjo oktavuoda ja čatná ovttaskas olbmo identitehta stuorit searvevuhtii ja historjjálaš oktavuhtii. Oktasaš rámma addá ja galgá addit saji girjáivuhtii, ja oahppit galget oazžut ipmárdusa das movt mii eallit ovttaš iešguđet perspektiivvaiguin, miellaguottuiguin ja eallinipmárdusaiguin. Dat vásáhusat maid oahppit ožžot deaivvadettiin iešguđet kulturalbmanemiiguin ja árbevieruiguin, leat veahkkín hábmeme sin identitehta. Buorre servodat lea vuodđuduvvon fátmasteaddji ja girjás searvevuhtii.

Oahpahus galgá sihkkarastit ahte oahppit šaddet oadjebas giellageavaheaddjit, ahte ovdánahttet iežaset gielalaš identitehta, ja ahte sáhttet geavahit giela jurddašit, duddjot oaivila, gulahallat ja čatnat oktavuodaid earáide. Giella addá midjiide gullevašvuoda ja kultuvrralaš dihtomiela. Norggas lea dárogiella ja lulli-, julev- ja davvisámegiella seammaárvosaš gielat. Dárogiella fátmasta čállingielaid girjedárogiella ja ođđadárogiella. Dáru mearkagiella lea dohkkehuvvon ollislaš giellan Norggas. Máhttu servodaga gielalaš girjáivuoda birra addá buot ohppiide mávssolaš ipmárdusa iešguđet albmanahhtinvugiin, fuomášumiin ja árbevieruin. Buot oahppit galget beassat vásihit ahte máhttit mánja giela lea resursa skuvllas ja servodagas.

Oahpahusa bokte galget oahppit oazžut ipmárdusa sámi álgoálbmoga historjjás, kultuvrras, servodateallimis ja vuoigatvuodain. Oahppit galget oahppat ahte sámi kultuvra ja servodateallin lea girjái ja ahte leat variašuvnnat.

Viđa álbmotjoavkku stáhtus lea nationála unnitlohkoálbmogat, min riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaid mielde: Juvddálaččat, kvenat/norggasuopmelaččat,

vuovdesuopmelaččat, romat ja romániálbmot/táhterat. Sis leat mánggaid čuđiid jagiid čanastumit Norgii. Dát álbmotjoavkkut leat leamaš mielde hábmemin norgga kulturárbbi, ja oahpahas galgá addit máhtu dáid álbmotjoavkkuid birra.

Buot áiggiid čađa leat iešguđet rávnnjárdagat ja kulturárbevierut váikkuhan servodaga. Dál go eanet álbmogat leat seahkálaga go goassege ovdal, ja gos máilbmi čadno lagabut oktii, de šaddá giellamáhttu ja kulturipmárdus dađi deataleabbo. Skuvla galgá doarjut ovttaskas oahppi identitehta ovdáneami, dahkat oahppi oadjebassan ieš iežainis, seammás go galgá gaskkustit oktasaš árvvuid mat leat dárbbaslaččat dárbu deaivvadettiin girjáivuodain ja go oassálastá girjáivuodas. Skuvla galgá rahpat uvssaid máilbmái ja boahtteáigái.

1.3 Kritihkalaš jurddašeapmi ja ehtalaš diđolašvuolta

Skuvla galgá veahkehit boktit mánáid sáhkkiivuoda ja oažžut sin divvut gažaldagaid, ovdánahttit dieđalaš ja kritihkalaš jurddašeami ja bargat ehtalaš diđolašvuodain.

Oahpahas galgá addit ohppiide ipmárdusa kritihkalaš ja dieđalaš jurddašeamis. Kritihkalaš ja dieđalaš jurddašeapmi lea geavahit jierpmi suokkardeaddji ja systemáhtalaš vuogi mielde go bargá konkrehta praktihkalaš hástalusaiiguin fenomenaiguin, cealkámušaiiguin ja máhttomáliiguin. Oahpahas galgá duddjot ipmárdusa das ahte metodat maiguin guorahallat duohtavuoda, fertejit heivehuvvot dasa maid mii áigut studeret, ja ahte metodaválljen váikkuha dasa maid mii oaidnit.

Jus ođđa ipmárdus galgá bohciidit, de ferte sajáiduvvan ideaid guorahallat ja cuiggodit teoriijaiguin, metodaiguin, ákkaiguin, vásáhusaiiguin ja duođaštusaiguin. Oahppit galget máhttit árvvoštallat iešguđet máhttogálduid ja jurddašit kritihkalaččat dan birra movt máhttu ovdána. Sii galget maiddái sáhttit ipmirdit ahte sin iežaset vásáhusat, oaivilat ja jáhkku sáhttet leat dievasmeahtumat dahje boastut. Kritihkalaš smiehttan eaktuda máhtu, muhto sáhtta seammás buktit eahpesihkarvuoda ja eahpediehttevašvuoda. Oahpahas ferte danne leat balánsa sajáiduvvan diehtaga áktema ja suokkardeaddji ja kreatiivvalaš jurddašeami gaskka, mii gáibiduvvo vai ođđa máhttu ovdána.

Ehtalaš diđolašvuolta mearkkaša vihkkedallat iešguđet deasttaid vuostálaga ja lea dárbbaslaš go galgá leat smiehtadeaddji ja ovddasvástideaddji olmmoš. Oahpahas galgá ovdánahttit ohppiid dáiddu ehtalaččat árvvoštallat ja oahpasmahttit sin ehtalaš čuolmmaide.

Kritihkalaš jurddašeapmi ja ehtalaš diđolašvuolta lea sihke eaktu ja oassi das ahte oahppat iešguđet oktavuodain, ja veahkeha ohppiid ovdánahttit buriid árvvoštallannávccaid. Praktihkalaš barggus ja dáiddalaš barggus gáibiduvvo maid smiehttan- ja árvvoštallandáiddut.

1.4 Hutkanillu, beroštupmi ja suokkardanhuovva

Skuvla galgá diktit ohppiid geahččaladdat hutkanilu, beroštumi ja suokkardanhuova, ja vásihit oaidnit vejolašvuodaid ja duohtandahkat ideaid.

Mánát ja nuorat leat sáhkát ja háliidit fuomášit ja hutkat. Oahpahas galget oahppit beassat ovdánahttit beroštumi ja suokkardanhuova. Dáidu divvut gažaldagaid, suokkardit ja geahččaladdat lea deatalaš čiekŋalisohppamii. Skuvla galgá áktet ja ovddidit iešguđet suokkardan- ja hutkanvugiid. Oahppit galget oahppat ja ovdánit dovdaigiid ja jurddašeami, estehtalaš albmananvugiid ja praktihkalaš aktivitehtaid bokte. Nuoramus mánáide skuvllas lea stoahkan dárbbalaš loaktima ja ovdáneami dáfus, muhto maid oahpahas oppalaččat addá stoahkan vejolašvuođaid kreatiivvalaš ja gávnálaš oahppamii.

Kreatiivvalaš – ja hutkannávccat leat mielde rigguđeame servodaga. Ovttasbargu movttiidahtta ođđárvalusaide ja fidnohutmamii, nu ahte ođđa fuomášumiid sáhtta duohtandahkat. Oahppit geat ohppet hutkandoaimmaid birra ja daid bokte, ovdánahttet dáiddu albmanahttit iešguđet ládje, ja čoavdit váttisvuođaid ja divvut ođđa gažaldagaid.

Dáidda ja kultuvra fáttmasta mánja hutkan- ja kreatiiva fágasurggiid, mat váikkuhit sihke min fysalaš birrasiid ja servodatovdáneami. Min estehtalaš dovda ovdána deaivvadettiin iešguđet kultuvrralaš albmanemiiguin, ja dat leat mielde bajideame ođđa perspektiivvaid. Dáidda- ja kulturalbmanemiin lea mearkašupmi ovttaskas olbmo persovnnalaš ovdáneapmái. Kultuvrralaš muosáhusain lea iešárvu, ja oahppit galget beassat muosáhit mánngabealat kulturalbmanemiid skuvlavázzin áiggi.

Maiddá stuorit perspektiivvas leat hutkanoahppanproseassat eaktun ohppiid oahppahámmemii ja identitehtaovdáneapmái. Skuvla galgá árvvusatnit ja arvosmahttit ohppiid diehtoáŋgirvuođa ja hutkannávccaid, ja oahppit galget beassat geavahit iežaset hutkannávccaid olles vuođđooahpahas.

1.5 Luondduákten ja birasdiđolašvuohta

Skuvla galgá veahkehit ohppiid ovdánahttit luonddu, luondduáktema ja dálkkádat- ja birasdiđolašvuođa.

Olmmoš lea oassi luonddus ja sus lea geatnegasvuohta hálldašit dan dohkálaš vugiin. Oahpahas galget oahppit oažžut máhtu luonddu birra ja ovdánahttit luondduáktema. Sii galget beassat muosáhit luonddu ja atnit luonddu ávkin iluin ja dearvvašvuhtii ja oahppamii gáldun. Oahppit galget ovdánahttit diđolašvuođa das movt olbmo eallinvuohki váikkuha luonddu ja dálkkádaga, ja de maid min servodagaid. Skuvla galgá veahkehit ohppiid ovdánahttit dáhtu áimmahuššat birrasa.

Mánát ja nuorat galget birget dálá ja boahteáiggi hástalusaiiguin, ja min oktasaš boahteáigi lea sorjavaš das ahte boahtevaš buolvvat áimmahuššet eanaspáppa. Máilmmiviidosas dálkkádatriedamat, nuoskkideamit ja biologalaš šláddjiivuođa massin leat stuoramus birasáitagiin máilmmis. Dáid hástalusaid ferte čoavdit ovttas. Mii dárbbášit máhtu, ehtalaš diđolašvuođa ja teknologalaš innovašuvnna gávdnat čovdosiid ja rievdatit eallinvuogi nu go dárbbášuvvo áimmahuššan dihte eallima eatnamis.

1.6 Demokratiija ja mielváikkuheapmi

Skuvla galgá addit ohppiide vejolašvuoda leat mielde váikkuheame ja oahppat maid demokratiija mearkkaša praksisas.

Oahpahus galgá ovddidit demokrátalaš árvvuide ja demokratiijai stivrenvuohkin guorraseami. Dat galgá addit ohppiide ipmárdusa demokratiija njuolggadusain ja maid daid mearkkašumis ahte bisuhit daid. Oassálastit servodagas miellddisbukta áktet ja guorrasit demokrátalaš vuoddoárvvuide nugo lotnolas ákten, gierdevašvuolta, ovttaskas olbmo osko- ja cealkinfriddjavuohta ja friddja válljejuvpmi. Demokrátalaš árvvuid ferte ovddidit aktiivvalaš oassálastima bokte olles oahppomannolagas.

Skuvla galgá ovddidit demokrátalaš árvvuid ja miellaguottuid vuostedeaddun ovdagáttuide ja vealaheapmái. Skuvla galgá maiddái duddjot áktema das ahte olbmot leat iešgudetláganat, ja oahpahit ohppiid čoavdit riidduid ráfálaš láhkai.

Demokrátalaš servodat lea dan duohken ahte olles álbmogis leat seamma vuoigatvuodát ja vejolašvuodát oassálastit mearridanproseassain. Unnitlogu suodjaleapmi lea deatalaš prinsihppa demokrátalaš riektestáhtas ja demokrátalaš servodagas. Demokrátalaš servodat suodjala maiddái álgoálbmogiid ja minoritehtaid. Álgoálbmotperspektiiva lea oassi ohppiid demokratiijaoahpahusas. Buot oassálastit skuvlasearvevuodas fertejit ovdánahttit diđolašvuoda sihke minoritehta- ja majoritehtaperspektiivvaid birra ja láchit dili ovttasbargui, gulahallamii ja digaštallamii. Bargu ovdánahttit nuppe dáfus girjáivuoda ja nuppe dáfus fátmastit ovttaskas olbmo gáibida diđolaš árvooainnu ja profeshunealla árvvoštannávccaid geavaheami.

Skuvla galgá leat báiki gos mánát ja nuorat muosáhit demokratiija geavahusas. Oahppit galget skuvlaárgabeaivvis vásihit ahte sin guldalit, ahte sis lea duohta váikkuhanvejolašvuolta, ja ahte sii sáhttet váikkuhit dasa mii guoská sidjiide. Sii galget vásihit ja praktiseret iešgudetlágan demokrátalaš oassálastin- ja váikkuhanmáliid, sihke beaivválaš bargguin fágaiguin ja ovdamearkka dihte ohppiidrádi ja eará ráđđeorgánaid bokte. Gulahallama vuodđun oahpaheaddji ja oahppi gaskka ja skuvlla ja ruovttu gaskka, ferte leat lotnolas áktejuvpmi. Go skuvllas guldalit ohppiid jietnademiid, de muosáhit sii movt sii ieža sáhttet dihtomielalaččat válljet. Dákkár vásáhusat leat mávssolaččat dán áiggis, ja ráhkkanahhttet ohppiid ovddasvástideaddji servodatborgárin.

2. Oahppama prinsihpat, ovdáneapmi ja oahppahábmen

Skuvllas lea sihke oahppahábmendoaibma ja oahppodoaibma. Dat gullet oktii ja leat lotnolassii sorjavaččat nubbi nuppis. Oahppan-, ovdánan- ja oahppahábmenbarggu prinsihpat galget leat veahkkin skuvllaide čoavdit dán duppaldoaimma.

Vuoddooahpahus lea deatalaš oassi eallinagi oahppahábmenproseassas mas ovttaskas olbmo friddjavuohta, iešheanalašvuolta, ovddasvástideapmi ja olmmošvuolta lea mihttomearri. Oahpahus galgá bidjat buori vuodu ohppiide das ahte ipmirdit iežas, earáid ja máilmmi, ja ahte válljet jierpmálaččat eallimis dahkat buriid válljemiid eallimis. Oahpahus galgá duddjot buori vuolggasaji oassálastit buot surggiin mat

gusket ohppui, bargo- ja servodateallimii. Seammás ellet mánát ja nuorat dál ja dás, ja skuvla galgá dohkkehit mánnávuođa ja nuorravuođa iešárvvu.

Oahpahus galgá hábmet olles olbmo ja addit juohkehažžii vejolašvuođa ovdánahttit iežas dáidduid. Oahppahábmen dáhpáhuvvá go oahppit ožžot máhtu luonddu ja birrasa , giela ja historjjá, servodaga ja bargoeallima, dáidaga ja kultuvrra ja oskkoldaga ja eallinoainnu birra ja ipmárdusa dain. Oahppahábmen dáhpáhuvvá maid muosáhusaid ja praktihkalaš hástalusaid bokte oahpaheamis ja skuvlaárgabeaivvis. Olu iešguđetlágán aktivitehtat, strukturerejuvvon ja ulbmillaš barggu rájes spontána stoahkama rádjái, addet ohppiide vásáhusriggodaga. Oahppit hábmejuvvojit go leat ovttas earáiguin ja fysalaš ja estehtalaš doaimmaid bokte, mii ovddida lihkananilu ja birgema. Hábmen dáhpáhuvvá go sii barget ieš okto ja go ovttasbarget earáiguin. Sii hábmejuvvojit go rahčet teorehtalaš hástalusaiiguin formeliid ja fágastoffa geavahemiin, ja go váldet atnui reaidduid vuoi máhttet bargat praktihkalaš barggu. Hábmen dáhpáhuvvá go oahppit ohppet mainna lágiin gávdnat rievttis vástádusa, muhto maidái go ipmirdit ahte eai álo gávdno álkis fasihttavástádušat.

2.1 Sosiála oahppan ja ovdáneapmi

Skuvla galgá doarjut ja veahkehit ohppiid sosiála oahppama ja ovdáneami barggadettiin fágaiiguin ja muđui skuvlaárgabeaivvis.

Ohppiid identitehta ja iešdovdu, oaivilat ja miellaguottut ovdánit ovttasdoaimmamis earáiguin. Sosiála oahppan dáhpáhuvvá sihke oahpaheamis ja buot eará aktivitehtain skuvlla olis. Fágalaš oahppama ii sáhte sirret sosiála oahppamis. Beaivválaš barggus doibmet ohppiid fágalaš ja sosiála oahppan ja ovdáneapmi ovttas.

Dáiddut ipmirdit movt earát jurddašit, dovdet ja vásihit, lea vuodđun empatiijai ja ustivuhtii ohppiid gaskkas. Sosiála oahppamis lea gulahallan guovddážiš, ja skuvla galgá gaskkustit gulahallama árvvu ja mearkašumi mii dáhpáhuvvá guldaleami bokte vai máhtta dustet birgehallet vuostehágu. Go leat ovttas ohppiiguin galget oahpaheaddjit ovddidit gulahallama ja ovttasbarggu mii addá ohppiide duostilvuođa ja oadjebasvuođa cealkit iežaset oaiviliid ja dieđihit earáid ovddas. Oahppat guldalit earáid ja seammás ákkastallat iežas oainnu addá ohppiide vuoddu gieđahallat guovttoaivilvuođa ja riidduid, ja ohecat čovdosiid ovttas. Buohkat galget oahppat ovttasbargat, doaimmat ovttas earáiguin ja ovdánahttit mielmearridan- ja mielvoddasvástádušdáidduid. Ohppiin ja ruovttus lea maid ovddasvástáduš váikkuhit buori searvevuhtii ja birrasii. Nu go ovttaskas oahppi lea mielde váikkuheame searvevuhtii skuvllas, nu váikkuha searvevuhta ovttaskas oahppi loaktima, ovdáneami ja oahppama.

Ovttaskas olmmoš dárbbáša buori árvoštallannávcca fuolahit personsuodjalusa ja áktet priváhtaeallima . Gutnehis ja vašši cealkámušat eai galgga dohkkehuvvot skuvllas. Oahppit fertejit hárbhallat deasttalaččat láhttet ja ovdánahttit diđolašvuođa iežaset miellaguottuid ektui. Iešguđet kommunikašuvdnavuogit ja teknologijageavaheapmi sihke riggudahtta ja hástala sosiála birrasa. Oahppit fertejit oahppat láhttet ovddasvástideaddji láchkái buot dilálašvuodain skuvllas ja olggobealde skuvlla.

2.2 Gealbu fágain

Skuvla galgá čatnat oahpahusa fágain árvvuide ja prinsihpaide mat leat vuodđun olles oahpahussii.

Fágalaš oahppan lea guovddáš oassi sihke oahppahábmen- ja oahppobarggus. vuodđooahpahusas Oahppoplánat mitalit sisdoalu iešguđet fágain ja čuovvovaš gealbodefinišuvdna lea vuodđun:

Gealbu lea máhttit háhkat ja geavahit máhtuid ja gálggaid vuoi máhtta birget hástalusaiiguin ja doaimmahit barggaid oahpes ja amas oktavuodain ja dilálašvuodain. Gealbu mearkkaša ipmárdus ja dáidu smiehttat ja kritihkalaččat jurddašit.

Gealbodoahpaga ipmirdeapmi ferte leat vuodđun skuvlla oahppoplánabargui ja ohppiid fágalaš gealbbu árvvoštallamii. Fágaid gealbomihhtomeriid ferte geahččat oktalaččat fágas ja fágaid rastá. Gealboulbmiliid ferte maid ipmirdit ulbmilparagrafa ja oahppoplánabuktosa eará osiid vuodul.

Máhttu mearkkaša dovdat ja ipmirdit fáktá, doahpágiid, teoriijaid, ideaid ja oktavuodaid iešguđet fágasurggiin ja fáttáin. Gálggat lea doaimmaid dahje prosedyraid hálddašit go galgá bargat barggaid dahje čoavdit čuolmmaid, ja fátmastit earret eará motorihkalaš, kognitiivva, sosiála, kreatiivvalaš ja gielalaš gálggaid.

Gealbodoaba fátmasta maiddá ipmárdusa ja dáiddu smiehttat ja kritihkalaččat jurddašit fágain, juoga mii lea deatalaš teorehtalaš resonneremiid ipmárdusas ja praktihkalaš bargguin. Smiehttan ja kritihkalaš jurddašeapmi gullá oktii miellaguottuid ovdánemiin ja ehtalaš árvvoštallannávccaiguin.

Skuvla galgá láchčit dili čiekŋalisoahppamii vai oahppit ovdánahttet ipmárdusa fága guovddáš elemeanttain ja oktavuodain fágas, ja vai ohppet geavahit fágalaš máhtuid ja gálggaid oahpes ja amas dilálašvuodain. Fágain galget oahppit bargat ja oassálastit mánggabealálaš aktivitehtain mat leat eanet ahte eanet moalkát. Čiekŋalisoahppan fágas mearkkaša hárjehallat geavahit máhtuid ja gálggaid iešguđet lánhkái, vai oahppit áiggi mielde sáhttet birget mánggalágan fágalaš hástalusaiiguin individuálalaččat ja ovtas earáiguin.

Skuvlla oahpaheaddjit ja jođiheaddjit fertejit jeavddalaččat smiehttat oktavuodaid birra fágaoahpahusa ja oahpahusa bajitulbmiliid, árvvuid ja prinsihpaid gaskkas.

2.3 Vuodđogálggat

Skuvla galgá láchčit dili ja doarjut ohppiid ovdánahttit dan vihtta vuodđogálgga olles oahppanmannolagas.

Oahppoplánabuvttus definere vihtta vuodđogálgga – lohkan, čállin, rehkenastin, njálmmálaš gálggat ja digitála gálggat. Dát gálggat lea oassi fágalaš gealbbus ja leat dárbašlaš oahppanreaidut oahppamii ja fágalaš ipmárdussii. Dat leat maid

deatalaččat ohppiid identitehta ja sosiála oktavuodaid ovdánahttimii, ja vai sáhttet oassálastit oahpus, barggus ja servodateallimis.

Vuodđogálggaid ovdánahttimis lea mearkkašupmi olles oahppanmannolagas. Lea ovdamearkka dihte oktilis linnjá álgooahpaheamis lohkamis ja čállimis dan rádjái go máhtta lohkat váddáset fágalaš teavsttaid.

Oahpaheamis fertejit vuodđogálggat gehččojuvvot oktalaččat sihke fágas ja fágaid rastá.

Vuodđogálggat gullet buot fágaide, muhto fágain leat iešguđetlágan rollat iešguđet vuodđogálggaid ovdánahttimis . Muhtin fágain lea stuorit ovddasvástádus go earáin. Fágalaš gealbbu háhkan ja vuodđogálggaid ovdáneapmi fágas galgá danne dáhpáhuvvat ovttasdoaimamiin nu go lea čilgejuvvon fágaid oahppoplánain. Oahpaheaddjit buot fágain galget doarjut ohppiid barggu vuodđogálggaiguin.

2.4 Oahppat oahppat

Skuvla galgá veahkehit dasa ahte oahppit smihttet iežaset oahppama birra, ipmirdit iežaset oahppanproseassaid ja háhket máhtu iešheanalaččat.

Go oahppit ipmirdit iežaset oahppanproseassaid ja fágalaš ovdáneami, de váikkuha dat iešheanalašvuhtii ja máhttindovdui. Oahpahus galgá ovddidit ohppiid movtta, miellaguottuid ja oahppanstrategiijaid, ja bidjat vuodu eallinagi oahppamii. Dat gáibida ahte oahpaheaddjit čuvvot ohppiid ovdáneami dárkilit ja addet doarjaga mii lea heivejuvvon sin ahká ja láddan- ja doaimmadássái.

Go smiehtta iežas ja earáid oahppama birra, sáhttet oahppit dađistaga ovdánahttit diđolašvuoda iežaset oahppanproseassain. Oahppit geat ohppet sátnádit gažaldagaid, oheat vástádusaid ja ovdanbuktit iežaset ipmárdusa iešguđet vugiiguin, sáhttet váldit aktiivvalaš rolla iežas oahppamis ja ovdáneamis. Go barget fágalaš hástalusaiiguin, de ožžot oahppit máhtu das movt sii ohppet ja ovdánit fágas. Čiekŋalet ipmárdus ovdána go oahppit oidnet oktavuoda máhttosurggiid gaskka, ja go hálddašit iešguđet strategiijaid háhkat ja juogadit máhtu ja leat kritihkalaš máhtu ektui.

Vaikko oahppit leat árijalaččat ja geavahit oahppanstrategiijaid, de leat aŋkke muhtimat geain leat oahppanhástalusat. Dasa sáhttet leat olu ja máŋggabealat sivat. Ambišuvdna ovdánahttit eallinagi oahppama buot ohppiid gaskkas gáibida danne viiddis lahkaneami skuvlla bealis.

2.5 Fágaidrasttideaddji fáttát

Skuvla galgá láhčit dili oahppamii dán golmma fágaidrasttideaddji fáttás: álbmotdearvvašvuolta ja eallimis birget, demokratiija ja mielborgárvuolta ja guoddevaš ovdáneapmi.

Dán golmma fágaidrasttideaddji fáttá vuolggasadji leat áigeovdilis servodathástalusat mat gáibidit ovttaskas olbmuid ja báikegotti searvevuoda beroštumi ja aŋgirusšama, riikkadásis ja máilmmiviidosáččat. Oahppit ovdánahttet gealbbu mii lea čadnon fágaidrasttideaddji fáttáide go barget iešguđet fágaid

čuolmmaiguin. Oahppit galget oažžut ipmárdusa dán golmma fáttá hástalusain ja dilemmain. Sii galget ipmirdit movt mii sáhttit máhtu ja ovttasbarggu bokte gávdnat čovdosiid, ja sii galget oahppat oktavuodaid birra daguid ja konsekveanssaid gaskka.

Máhtovuoddu gávdnat čovdosiid čuolmmaide dán fáttáin gávdno májgga fágas, ja fáttát galget veahkehit ohppiid ipmirdit ja oaidnit oktavuodaid fágaid rastá. Mihttomearit das maid oahppit galget oahppat dán fáttáin, albmanahitojuvvojit fága gealbomihttomeriin gos lea relevánta.

2.5.1 Álbmotdearvvašvuohta ja eallimis birget

Álbmotdearvvašvuohta ja eallimis birget fágaidrasttideaddji fáddán skuvllas galgá addit ohppiide gealbbu mii ovddida buori psyhkalaš ja fysalaš dearvvašvuođa, ja mii addá vejolašvuođaid váldit ovddasvástideaddji eallinválljemiid. Mánnán ja nuorran lea positiivvalaš iešgova ovdáneapmi ja oadjebas identitehta earenoamáš deatalaš.

Servodat mii lámhá dili nu ahte ovttaskas olmmoš sáhtta válljet dan mii lea buorre dearvvašvuhtii, mearkkaša olu álbmotdearvvašvuhtii. Eallimis birget lea ipmirdit ja sáhttit váikkuhit áššiide main lea mearkkašupmi iežas eallimis birgemii. Fáddá galgá veahkehit ohppiid oahppat dustet miehtegiedágeavada ja vuostegiedágeavada ja persovnnalaš ja praktihkalaš hástalusaid buoremus lági mielde.

Fáttá áigeguovdilis suorggit leat fysalaš ja psyhkalaš dearvvašvuohta, eallindábit, seksualitehta ja sohkabealli, gárrenmirkkot, mediageavaheapmi, ja geavaheapmi ja persovnnalaš ekonomiiija. Árvoválljen ja eallima mearkkašumit, olbmuid gaskavuodát, máhttit bidjat rájiid ja áktet earáid rájiid, máhttit hálldašit jurdagiid, dovdduid ja gaskavuodaid gullet maid dán fáddái.

2.5.2 Demokratiija ja mielborgárvuhta

Demokratiija ja mielborgárvuhta fáddán skuvllas galgá addit ohppiide máhtu demokratiija eavttuid, árvvuid ja njuolggadusaid birra, ja dahkat nu ahte sii sáhttet oassálastit demokrátalaš proseassain. Oahpahus galgá addit ipmárdusa demokratiija ja guovddáš olmmošvuoigatvuodaid oktavuodain, nu go cealkinfriddjavuohta, jienastanvuoigatvuhta ja organisašunfriddjavuohta. Sii galget oažžut ipmárdusa das ahte demokratiijas leat iešguđet hámit ja albmaneamit.

Go barget fáttáin demokratiija ja mielborgárvuhta, de galget oahppit ipmirdit oktavuoda indiviidida vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid gaskkas. Indiviiddain lea vuoigatvuhta oassálastit politihkalaš bargguin, seammás go servodat lea sorjavaš das ahte álbmot geavaha vuoigatvuodaid oassálastit politihkalaš barggus ja hábmet siviila servodaga. Skuvla galgá arvosmahttit ohppiid šaddat aktiivvalaš mielborgárin, ja addit sidjiide gealbbu oassálastit demokratiija viidáset ovdánahttimis Norggas.

Oahpahus galgá addit ohppiide máhtu ja gálggaid dustet hástalusaid demokrátalaš prinsihpaid mielde. Sii galget ipmirdit dilemmaid mat leat das ahte dohkkehit sihke eanetlogu rievtti ja unnitlogu vuoigatvuodaid. Sii galget hárjehallat dáiddu jurddašit kritihkalaččat, oahppat dustet oaivilvuostelasvuodaid ja áktet guovtteoavilvuoda. Barggu bokte fáttáin galget oahppit oahppat manne demokratiija ii sáhte atnit diehttelassan, ja ahte dan ferte ovdánahttit ja bajásdoallat.

2.5.3 Guoddevaš ovdáneapmi

Guoddevaš ovdáneapmi fágarasttideaddji fáddán skuvllas galgá láhčit dili dasa ahte oahppit sáhttet ipmirdit dilemmaid ja rievdamiid servodagas, ja movt daid sáhtta dustet. Guoddevaš ovdáneapmi mearkkaša suodjalit eallima eatnamis ja áimmahuššat dálá olbmuid dárbbu bilitkeahhtá boahttevaš buolvvaid vejolašvuoda gokčat iežaset dárbbuid. Guoddevaš ovdáneami vuoddu lea ipmirdit movt sosiála, ekonomalaš ja biraslaš dilálašvuodaid gullet oktii. Olmmošsohkagotti eallinvuogis ja resursageavaheamis leat konsekveanssat báikkálaččat, regionálalaččat ja máilmmiviidosáččat.

Fáddábargguin, galget oahppit ovdánahttit gealbbu mii dahká ahte sii sáhttet dahkat ovddasvástideaddji välljemiid ja bargat ehtalaččat ja birasdidolaččat. Oahppit galget oažžut ipmárdusa das ahte ovttaskas olbmo daguin ja välljemiin lea mearkkašupmi. Fáddá fátmasta čuolmmaid mat leat čadnon birrasii ja dálkkádahkii, geafivuhtii ja resurssaid juogadeapmái, riidduide, dearvvašvuhtii, dásseárvui, demografijai ja ohppui. Oahppit galget oahppat movt iešguđet bealit guoddevaš ovdáneamis gullet oktii.

Teknologiijas lea stuora váikkuhus olbmui, birrasii ja servodahkii. Teknologalaš gealbu ja máhttu teknologija ja sosiála, ekonomalaš ja biraslaš beliid oktavuodaid birra guoddevaš ovdáneami dáfus lea guovddázis dán fáttás. Teknologijaovdáneapmi sáhtta veahkehit čovdit váttisvuodaid, muhto maiddá ráhkadit odđa. Máhttu teknologija birra mearkkaša ipmirdit makkár dilemmat sáhttet čuožžilit go geavaha teknologija, ja movt daid sáhtta giedahallat.

3. Skuvlla praksisa prinsihpat

Skuvla galgá vuostáiváldit ohppiid luohtamušain, ákteimiin ja gáibádusaiguin, ja sii galget oažžut hástalusaid mat ovddidit oahppahábmema ja oahppanmiela. Vai lihkestuvvet dáinna, de ferte skuvla hukset buori oahppanbirrasa ja heivehit oahpaheami oktii ráđiid ohppiiguin ja ruovttuiguin. Dát gáibida profešuvdnasearvevuoda mii berošta ovdánahttit skuvlla.

3.1 Fátmmasteaddji oahppanbiras

Skuvla galgá ovdánahttit fátmmasteaddji searvevuoda buohkaide mii ovddida dearvvašvuoda, loaktima ja oahppama.

Utnolaš ja doarju oahppanbiras lea vuodđun positiivvalaš kultuvrii gos oahppit movttiidahttojit ja arvvosmahttojuvvojit ovdánit fágalaččat ja sosiálalaččat. Jus oahppit dovdet iežaset dorvvuheapmin, de sáhtta dát gozahit sin oahppama. Njuolggalaš ja fuolalaš ollesolbmot ovdánahttet ja bisuhit oadjebas oahppanbirasiid, ovttasbarggu bokte ohppiiguin. Buot skuvlla bargiin, vanhemiin ja ovddasteddjiin ja ohppiin lea ovtta ovddasvástáduš ovddidit, dearvvašvuoda, loaktima ja oahppama, ja eastadit givssideami ja loavkašuhhtimiid. Fátmmasteaddji ja inspirerejeaddji oahppanbirrasa ovddideamis galgá girjáivuohta dohkkehuvvot resursan.

Oahppimielváikkuheapmi ferte báidnit skuvlla praksisa. Oahppit galget sihke leat mielde váikkuheame ja váldit ovddasvástádusa oahppansearvevuodas maid sii ovttas oahpaheddjiiguin hábmejit juohke beaivvi. Oahppit jurddašit, vásihit ja ohppet ovttasdoaimmadettiin earáiguin oahppanproseassaid, gulahallama ja ovttasbarggu bokte. Skuvla galgá oahpahit ohppiid čájehit árvvoštallannávccaid go sii hállet earáid birra, ja ahte sii ohppet ovttasdoaimmat dohkálaš láhkai iešguđet oktavuodain

Norpmain ja árvvuin mat ráđđejit oahppansearvevuodas, lea stuorra mearkkašupmi ohppiid sosiálalaš ovdáneapmái. Ustitvuohta duddjo gullevašvuoda ja dahká ahte mii eat leat nu hearckit. Go mii ieža muosáhit ahte mii dohkkehuvvot ja ahte midjiide lea luohttamuš, de mii oahppat árvvusatnit sihke iežamet ja earáid. Oahppit galget oahppat áktet earalárganvuoda ja ipmirdit ahte buohkain lea sadji searvevuodas. Juohke oahppis leat iežas eallindáhpáhusat, ja leat doaivagat ja áigumušat boahhteáigái. Jus mánát ja nuorat dovdet ahte sin áktejit ja dohkkehit oahpahasas, de dat veahkeha sin dovdat gullevašvuoda.

Go geavahit iešguđet oahppanarenaid, de sáhtta skuvla addit ohppiide praktihkalaš ja eallinlagas vásáhusaid mat ovddidit movtta ja ipmárdusa. Báikkálaš birra ja servodaga beroštupmi sáhtta váikkuhit posiitivvalaččat skuvlla ja ohppiid ovdáneapmái. Iešguđetlágan báikkálaš, nátionála ja riikkaidgaskasaš ovttasbargu čatná ohppiid oahppama áigeguovdilis áššiide. Máhtolonohallan buot ahkásaš olbmuiiguin iešguđet sajiin máilmmis addá ohppiide perspektiivvaid iežaset oahppama, oahppahábmema ja identitehta dáfus ja čájeha ovttasbarggu árvvu gielalaš, politihkalaš ja kultuvrralaš rájaid rastá.

3.2 Oahpaheapmi ja heivehuvvon oahpahus

Skuvla galgá láchit dili buot ohppiid oahppamii ja arvvosmahttit ovttaskas oahppi movtta, oahppanmiela ja jáhku birget.

Ohppiid oahppan ja ovdáneapmi galgá leat guovddážis skuvlla doaimmas. Oahppit bohtet skuvllii iešguđet vásáhusaiguin, ovdamáhtuin, miellaguottuiguin ja dárbbuiguin. Skuvla ferte addit buot ohppiide seammaárvosaš oahppan- ja ovdánanvejolašvuodaid, beroškeahhtá sin eavttuin. Buori luohkkájođiheami vuodđu lea ipmárdus ohppiid dárbbuin, liekkus gaskavuodát ja profesunealla árvvoštallannákca. Mánngabealálaš oahppanaktivitehtat ja -resursat oahpaheamis leat deatalaččat duddjot movtta ja oahppanilu diehttevaš rámmaid siskkobealde.

Skuvlla vuordámušat ovttaskas oahppái árjja ja birgema dáfus váikkuha oahppamii ja jáhkkui iežas dáidduide ja vejolašvuodaide. Dan dihte lea deatalaš ahte skuvllas leat buot ohppiide alla, muhto realisttalaš vuordámušat, ja ahte oahpaheaddjit čájehit profesunealla árvvoštallannávccaid go árvvoštallet ohppiid oahppama.

Oahppit galget oažžut áiggi suokkardit iešguđet fágasurggiid čiknodaga. Láchit saji čiekŋalisoahppamii eaktuda ahte skuvla váldá vuhtii ahte oahppit leat iešguđetláganat ja ohppet iešguđet leavttuin ja iešguđet progrešuvnnain. Dát gáibida máhtu das movt oahppit ohppet, maid sii máhttet ovdalis, ja eaktuda lagas čuovvoleami ovttaskas oahppis.

Oahppit geat muosáhit birgema, movttiidahttojit šaddat sávrribun ja iešheanalážžan.

Geahččaleapmi ja meaddin sáhtta leat gáldun oahppamii ja dohkkeheapmái, ja ohppiid galgá ávžžuhit geahččalit dalle maid go ii leat sihkar ahte lihkestuvvet. Lea skuvlla bargu addit ohppiide oadjebasvuoda rasttidit rájáid ja geahččalit juoidá váddása.

Ohppiid fágalaš gealbbu árvvoštallan galgá addit gova das maid oahppit máhttet, muhto okta guovddáš ulbmil árvvoštallamiin lea maid ovddidit oahppama ja ovdáneami. Kárten ja ohppiid áican leat gaskaoamit čuovvolit ovttaskas oahppi ja ovdánahttit skuvlla praksisa. Das lea almmatge unnán árvi jus dan ii čuovvol konstruktiiivvalaš doaimmaiguin. Skuvla ja oahpaheaddjit fertejit vihkkeallat dan gaskka ahte oazžut dieđuid ohppiid oahppama birra ja daid negatiivvalaš váikkuhusaid maid iešguđet árvvoštallandilálašvuodat buktet . Unohas árvvoštallangeavaheapmi sáhtta heajosmahttit ovttaskas oahppi iešgova ja hehttet buori oahppanbirrasa ovdáneami.

Heivehuvvon oahpahuš lea go skuvla láchá dili sihkkarastin dihte ahte buot oahppit ožžot buoremus lági mielde ávkki dábálaš oahpaheamis. Skuvla galgá earret eará heivehit oahpahuš bargovugiid ja pedagogalaš metodaid bokte, oahpponeavvuid geavahemiin, organiseremiin, ja oahppanbiras-, oahppoplána- ja árvvoštallanbarggus. Oahpaheaddjit fertejit geavahit buori fágalaš árvvoštallama go barget oahpahušheivehemiin.

Buorre árvvoštallan, mas vuordámušat leat čielgasat ja oahppi oassálastá ja beassá buktit oavviliid oahppanbarggu birra, lea dárbbalaš oahpahuš heiveheapmái. Oahpaheaddjit galget iežaset oahpaheamis doarjut ja bagadallat ohppiid nu ahte sáhttet bidjat alceseseaset mihttomeriid, válljet heivvolaš bargovugiid ja árvvoštallet iežaset ovdáneami. Skuvla ferte plánet buori oktavuoda ohppiid oahppamis iešguđet fágain ja ahte oahppit muosáhit oahpahušdili sihke birgehahttin ja doarvái hástaleaddjin.

Heivehuvvon oahpahuš guoská buot ohppiide ja galgá eanemus lági mielde dáhpáhušvat oahppijoavkku girjávuhtii heiveheami ja variašuvvna bokte searvevuoda siskobealde. Ohppiin geain lea dárbu oazžut eanet heiveheami go dábálaš fáladat, lea vuoigatvuolta oazžut earenoamášoahpaheami. Oahppit sáhttet rahčat, ja sáhttet čuožžilit iešguđetlágan oahppanváltisvuodat olles oahpahušmannolagas. Oahpaheaddjit sáhttet oazžut buori doarjaga eará virgejoavkkuin sihke dasa ahte almmustahttit hástalusaid ja dasa ahte addit ohppiide dan veahki maid dárbbasit. Sáhtta leat áibbas deatalaš oahppi ovdáneapmái ahte son oazžu veahki nu johtilit go vejolaš go hástalusaid fuomášit.

3.3 Ovttaska bargu ruovttu ja skuvlla gaskka

Oahpahuš galgá doaimmahuvvot ovttaska barggu bokte ja oktii ráđiid ruovttuin, ja ovttaska bargu galgá veahkehit nannet ohppiid oahppama ja ovdáneami.

Buorre gulahallan ruovttu ja skuvlla gaskka veahkeha positiivvalaččat skuvlla oahppanbirasbarggu ja ohppiid bajásšaddanbirrasa. Vánhemiin ja ovddasteddjiin lea váldoovddasvástádus máná bajásgeassimis ja ovdáneamis. Sii leat mánáid ja nuoraid deataleamos fuolahusolbmot ja sis lea máhttu maid skuvla sáhtta geavahit doarjut oahppi oahppahábmema, oahppama ja ovdáneami. Skuvllas lea váldoovddasvástádus

álggahit ja ordnet ovttasbarggu. Dát mearkkaša fuolahit ahte vanhemat ja ovddasteaddjit ožžot dárbbaslaš dieđuid, ja ahte sidjiide addo vejolašvuotta váikkuhit iežaset mánáid skuvlaárgabeivái.

Ruovttu miellaguottuin skuvlii lea stuorra mearkkašupmi ohppiid beroštupmái ja skuvlaárjii. Vánhemiin ja ovddasteddjiin leat iešguđet dárbbut, vuordámušat ja oaivilat skuvlla mihttomeriid ja praksisa dáfus. Dat sáhtta buktit vuostálasvuodaid maid sáhtta leat hástaleaddji giedahallat. Skuvla ferte čielgasit mitalit maid skuvla galgá ja sáhtta fállat, ja maid skuvla vuordá ruovttuin. Buorre ja luohitevaš gulahallan lea lotnolas ovddasvástáduš. Skuvla ferte almmátge vuhtiiváldit dan ahte eai buot ohppiin leat seamma vejolašvuodát oažžut veahki ja doarjaga ruovttus.

3.4 Oahpahus oahppofitnodagas ja bargoeallimis

Oahpahus fitnodagas ja bargoeallimis galgá addit praktihkalaš vásáhusaid ja relevánta gealbbu, ja ráhkkanahhtit fágalaš gáibádusaide ja vuordámušaide mat leat bargoeallimis.

Oahpahus oahppofitnodagas lea oassi fidnoohppiid, oahppokandidáhtaid ja praksisreivekandidáhtaid oahpahusmannolagas. Dasa lassin ožžot mánnga oahppi vuodđooahpahasáiggis osiid oahpahas bargoeallimis. Fága- ja fidnooahpahus galgá hábmet ja oahpahit čeahpes, máhtolaš, kreatiivvalaš ja hutkkálaš fágabargiid. Bargoeallin lea girjái ja addá mávssolaš vásáhusaid. Fidnooahppit, oahppokandidáhtat ja praksisreivekandidáhtat galget muosáhit ja oassálastit oahppofitnodaga ja fága árbevieruin, árvvuin ja kultuvrras.

Oahppit, fidnooahppit, oahppokandidáhtat ja praksisreivekandidáhtat bohtet bargoeallimii iešguđet oahppaneavttuiguin ja dárbbuiguin. Buorre ovttasbargu skuvlla ja bargoeallima gaskka lassánahtta vejolašvuoda das ahte eanebut sáhttet oassálastit aktiivvalaččat iežas oahppamis ja háhkat gullelašvuoda bargoeallimii ja servodahkii. Ovttasbargu duddjo maid lotnolas ipmárdusa ja ovddida oahpahusa mihttomeari das ahte ráhkkanahhtit ovttaskas oahppi boahitevaš bargoeallimii.

3.5 Profešuvdnasearvevuotta ja skuvlaovdáneapmi

Skuvla galgá leat profešuvdnafágalaš searvevuotta gos oahpaheaddjit, jodiheaddjit ja eará bargit smihttet oktasaš árvvuid birra ja árvvoštallet ja viidáseappot ovdánahttet iežaset praksisa.

Skuvla servodatásahussan lea geatnegahtton vuodđooahpahusa árvvuid ja prinsihpaid vuodul lágideit oahpahusa ja praktiseret daid. Skuvlaeaggádiin, skuvlajođiheddiin ja oahpaheddiin lea iešguđet rollaid vuodul oktasaš ovddasvástáduš das ahte láchit dili buori ovdáneapmái skuvllas. Sii galget ovttas fuolahit ahte skuvlla praksisa lea olles oahppoplánabuktosa mielde. Buorre ja systemáhtalaš ovttasbargu mánáidgárddi ja skuvlla gaskka, oahpahusmannolaga dásiid gaskka ja ruovttu ja skuvlla gaskka lea mielde álkideamen sirdima iešguđet cehkiid gaskka.

Oahpaheaddji lea ovdagovva mii galgá duddjot oadjebasvuoda ja bagadallat ohppiid oahpahusa mannolagas. Oahpaheaddji lea áibbas deatalaš oahppanbirrasis gos oahppit

movttiidahttojuvvojit ja veahkehuvojit oahppat ja ovdánit. Dat gáibida ahte oahpaheaddji čájeha ovddasmorraša ovttaskas oahppái. Dát mielddisbuktá maiddá veahkehit ohppiid geat dahket heajos välljejumiid, eai dovdda iežaset fátmastuvvon, dahje geat rahčet oahppat dan maid sávvet ja vurdet. Go bargá nannet oktavuoda ja gullevašvuoda ohppiiguin, de veahkeha oahpaheaddji ovdánahttit oahppankultuvrra ja addit ohppiide fágalaš ja emotionála doarjaga.

Oahpaheddjiid profeshuvnadoaibma dáhpáhuvvá oktasaš árvvuid ja oktasaš dutkan- ja vásáhusvuđot máhtu vuodul. Profeshuvdna ja ovttaskas oahpaheaddji hálddaša ovddasvástádusa geavahit árvvošteami moalkás gažaldagain. Oahpaheaddjit ja jođiheaddjit ovdánahttet iežaset fágalaš, pedagogalaš ja fágadidaktihkalaš árvvoštallannávccaid go gulahallet ja ovttasdoibmet mielbargiiguin. Profeshunealla árvvoštallan dáhpáhuvvá ja ovdána sihke individuálalaččat ja ovttas earáiguin. Fágalaš árvvoštallannávccat eaktudit maid jeavddalaš ođasmahttima. Oahpaheaddjeprofešuvdna ferte dan dihte árvvoštallat iežas pedagogalaš praksisa vai sáhtá bargat buoremus lági mielde ovttaskas ohppiiguin ja oahppijoavkkuiguin.

Váttes pedagogalaš gažaldagaide lea hárve čielga vástádus. Skuvlla bargit fertejit danne dohkkehit ja geavahit iežaset árvvoštallannávccaid iežaset barggus. Oahpaheaddjit fertejit smiehttat dárkilit maid, movt ja manne oahppit ohppet, ja movt sii buoremus lági mielde sáhttet jođihit ja doarjut ohppiid oahppama, ovdáneami ja oahppahábmema. Oahpaheaddjit geat ovttas smiehttet ja árvvoštallet oahpahusa plánema ja čadaheami, ovdánahttet mánnggabealat ipmárdusa buori pedagogalaš praksisas. Dán ferte dahkat sihke profeshuvnna máhttovuodu ja vuodđooahpahusa árvovuodu vuodul.

Profeshunealla ovttasbargu skuvllain eaktuda buori jođiheami. Buorre skuvlajođiheapmi eaktuda fas jođihanfágalaš legitimatehta ja buori ipmárdusa pedagogalaš ja eará hástalusain maid oahpaheaddjit ja eará bargit vásihit. Buorre jođiheapmi vuorua ovttasbarggu ja gaskavuodaid ovdáneami vai duddjo luohttámuša organisašuvnnas. Skuvlla jođihangoddi galgá láidestit ja lámčit dili ohppiid ja oahpaheddjiid oahppamii ja ovdáneapmái. Skuvlla jođihangoddi galgá jođihit pedagogalaš ja fágalaš ovttasbarggu oahpaheddjiid gaskkas ja leat mielde ovdánahttimin dássedis ja positiiivvalaš birrasa gos buohkain lea dáhttu bargat buoremusat. Lea skuvlajođihangotti bargu láidestit nu, ahte buohkat besset geavahit iežaset nana beliid, muosáhit birgema ja ovdánit.

Buorre skuvlaovdáneapmi gáibida saji divvut gažaldagaid ja ohecat vástádusaid ja profeshuvnasearvevuoda mii berošta movt skuvlla praksisa váikkuha ohppiid oahppamii ja ovdáneapmái. Buot skuvlla bargit fertejit aktiivvalaččat searvat profeshunealla oahppansearvevuhtii viidasit ovdánahttin dihte skuvlla. Dát mielddisbuktá ahte profeshuvnasearvevuodta smiehtá árvoválljejumiid ja ovdánahttinárbbuid birra, ja geavaha dutkama, vásáhusvuđot máhtu ja ehtalaš árvvoštallamiid vuodđun ulbmillaš doaimmaide. Buorit struktuvrrat ovttasbargui, doarjumii ja bagadallamii mielbargiid gaskka ja skuvllaid gaskka ovddidit juogadan- ja oahppankultuvrra.

Lea beaivválaš deaivvadeami bokte ohppiid ja oahpaheddjiid gaskka ahte skuvlla govda ulbmil duohtandahkko. Oahpaheaddjit muosáhit vuostálasvuodaid iešguđet ulbmiliid ja árvvuid gaskka konkrehta oahpahusdilálašvuodain. Sii fertejit čađat

vihkkedallat deastta ovttaskas oahppi ja searvevuođa gaskka, doarjuma ja gáibádusaid bidjama gaskka, skuvlaárgabeaivvi dál ja boahhteáigái ráhkkanahhtinbarggu gaskka. Buot oahppit leat iešguđetláganat, ja mii ain lea buoremus oahppái, lea guovddášgažaldat buot oahpahusas. Dán gažaldaga fertejit buohkat geat barget skuvllas oddasit vástidit juohke beaivvi.